

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 6 (2020/Kış), ss. 225-242.

Geliş Tarihi: 6 Aralık 2019

Kabul Tarihi: 31 Ocak 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNÜN ALMANYA'DAKİ YANSIMALARI*

Nejla PÜREN**

Öz

Atatürk, 10 Kasım 1938 tarihinde İstanbul'da öldü. O günlerde Almanya'da Adolf Hitler iktidardaydı. Ülkede ırkçı politikalar takip ediliyordu. Almanya'da gazeteler, Atatürk'ün ölümü haberini ayrıntılı olarak ele aldılar. O'nun yaptıkları ve başarıları üzerine ilginç yorum-lar yaptılar. Bu makalede, bu yorumlar ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Almanya, Atatürk'ün Ölümü, Alman Basını.

THE ATATURK'S DEATH IN GERMANY REFLECTIONS

Abstract

Atatürk died in İstanbul on November 10, 1938. In those days, Adolf Hitler was in power in Germany. Racist policies were followed in the country. Newspapers in Germany discussed the news of Atatürk's death in detail. They made interesting comments on his actions and his achievements. This article discusses these comments.

Keywords: Atatürk, Germany, Atatürk's Death, Germany Press.

* Bu makale Prof. Dr. Kemal Arı'nın yönlendirmesi ve katkılarıyla kaleme alınmıştır. Kendisine teşekkür ederim. N. Püren.

** Tarih ve GÜNCE Çalışma Grubu Üyesi, rahimusta.kizi@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3973-8796.

1.1. Giriş

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, dünyanın yetiştirdiği en önemli tarihsel kişiliklerden biridir. Onun ölümü yalnız kendi ülkesinde değil, dünyanın birçok yerinde büyük üzüntüyle karşılandı. Bunun temel nedeni Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bağlaşıklık grubun ağır bir yenilgi almasından sonra, yenilen ülkelerin teslimiyetçi bir duruş içine girmelerine karşın, onun ulusuna önderlik ederek antiemperyalist bir bağımsızlık savaşı vermesiydi. Osmanlı Devletine dayatılan ve Türkler'in tarihten silinmesi anlamına 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması, Türk Ulusu'nun direnişlerinin başarıyla sonuçlanması üzerine tarihin çöplüğüne atıldı. Türkler Lozan Barış Antlaşması'nın belirlediği koşullar çerçevesinde ülkelerini bağımsızlığa kavuşturmuşlardı. Bu süreçte Atatürk, ulusuna yeni bir ruh vermiş çağdaş bir cumhuriyetin kuruluşuna öncülük etmişti¹. Anadolu'da bir bağımsızlık ve özgürlük savaşı başladığında, batılı emperyalist ülkeler bu harekette yer alanları önce eşkıyalık ve haydutlukla suçlamışlardı. Ancak zamanla bu algı değişti. Batılılara göre Anadolu'daki direnişçiler için artık "Kemalistler", "Kemalist Hareket" ve "yurtseverler" denilir oldu. O, ulusunu örgütledi. Ulusal meclis ve ordu kurulduktan sonra, emperyalist güçlere karşı düzenli orduyla savaşım vermişti. Mustafa Kemal Paşa ulusal bağımsızlık sırasında "gazilik" ve "müşirlik" unvanlarını kazandı. Bu unvanlar, ulusunun onu onore eden en büyük ödülleri idi. Cumhuriyetin ilanından sonra da ulusu geri bırakan toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunlara karşı savaş açıldı. Köklü devrimler yapıldı ve ulusa batılı ve çağdaş bir çehre verilmeye çalışıldı. 1934 yılında Soyadı Yasası'nın kabul edilmesiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak O, "Türkler'in Atası" anlamına gelen "Atatürk" soyadını aldı; üstelik özel bir yasa uyarınca onun dışında hiç kimse bu soyadı alamayacaktı².

Batılı araştırmacılar, onun ulusunun yazgısına el koyduğu andan ölümüne kadar geçen süreye belki birkaç yüzyılı sığdırışına ve yaptığı büyük işe bakarak, "Türk Mucizesi" diyorlardı. Bunda haklı yanları da vardı; zira yarım yüzyıl önce

¹ Örneğin bkz. Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, TTK yay., Ankara, 1983; ayrıca bkz. Kemal Arı, *Atatürk ve Aydınlanma*, Sentez yay., 2017, çşt.s.

² Ayrıntı için bkz. Vamık Volkan, "Atatürk Soyadı, Türk Kimliği ve Bu Kimliği Koruma Sorumluluğu", *Atatürk Yolu Dergisi*, S 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s. 211-230.

Türk, yalnız öteki dünya için var olmaya kendini adanmış ruhani bir yaşantının istek ve çabasıyla yetinmekteydi. Ancak şimdi O, yaşantısında ve ruhunda, dünyevi yaşamın diriliğini ve canlılığını duyuyor; öteki uluslar gibi o da ayakta kalmak için çok çalışmak, üretmek ve modern bir yaşantıyı sürmek gerektiğine inanıyordu. Yapılan devrimler, Türk Ulusu' nu çağdaş bir düzeye taşımıştı. Bu başarılarından dolayı, batı dünyası Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e büyük bir hayranlık ve saygı duyuyordu³.

2.1.Almanya'da Yeni Dönem

Almanya, Batı Dünyası'nda Aydınlanmayı yaşamış ve geçmişinde yoğun aydınlanma kültürünün yer aldığı en önemli ülkelerden birisiydi. Ancak bu ülke, siyasal birliğini ve İngiltere ve Fransa gibi ülkelere göre sanayi devrimini geç sağlayabilmişti. Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti ve Avusturya Macaristan'la birlikte giren bu devlet, savaştan öteki bağlaşıkları gibi ağır bir yenilgi alarak çıkmıştı. *Versailles Antlaşması*'yla koşulları son derecede ağır bir anlaşmayı imzalamak durumunda kalmıştı. Savaş sonrasında ülkede büyük ekonomik ve siyasal sıkıntılar kendisini gösterdi. Ağır yaşam koşulları ve büyük savaşı yitirmiş olmanın verdiği ağır psikolojik darbe, kargaşa içinde olan ülkede Adolf Hitler önderliğindeki Nasyonal Sosyalistleri 1933 yılında iktidara taşıdı. Bu aşamadan sonra ırkçılık resmi bir politika olarak izlenmekteydi. Alman ırkının üstünlüğü ilkesine dayanan ve öteki ırktan halkları egemenlikleri altına almayı bir hak olarak gören bu siyasal anlayış; ülkede demokratik hakları hızla yok ederek, ağır bir diktatörlük rejimine dönüştü. Böylece, Aydınlanma kültürünü yaşamış olan ülkede, bu kültürün hiçbir izine tahammül edemeyen bir baskı yönetimi kuruldu. Bu yeni rejimde öfke ve şiddet egemendi. Bu öfkeyi körükleyen pek çok etken vardı, bunlardan birisi de Birinci Dünya Savaşı'nın geçmişte getirdiği büyük kayıpların neden olduğu ekonomik, siyasal ve psikolojik nedenlerdi. Almanya bir türlü o dönemde yaşanmış büyük toprak kayıplarını ve yenen devletlerce dayatılan ağır borçları içine sindiremiyordu. Yaşanan ekonomik sıkıntıların temelinde, önceki savaştan galip çıkanların etkileri olduğuna inanıyordu. Bu kızgınlık ve öfke giderek gelecekte büyük bir hesaplaşmayı ufuklara taşıyor, savaşı tetikleyecek kıvılcımı ortaya çıkaracak birçok söylemler türüyordu. Ülkede ırkçı ve şoven düşünce yerleştikçe, sol ideolojiye ve Germen olmayan öteki ırklara

³ Bu yönde pek çok değerlendirme vardır. Örneğin bkz. Muzaffer Erendil, "Evrensel Nitelikleriyle Atatürk", *Atatürk Yolu Dergisi*, II/06 (Haziran 1990), s. 307-319.

öfkeyle bakılıyordu. Bu öfke ve şiddet eğilimi artık kendisini örgütlenme ve ideolojik yapılanmalara da yansıtmaya başlamıştı⁴.

Ülkede aydınlar ve Musevi kökenli bilim insanları, Nazi yönetiminin baskıları nedeniyle ülke dışına kaçıyorlardı. Almanya gittikçe biriken ve patlamaya hazır bir öfkenin pençesindeyken, bir zamanlar onun bağlaştığı olarak dünya savaşında yer almış Türkiye’de yaşamın her alanında çağdaş uygarlık düzeyini yakalamak yönünde adımlar atılıyordu. Ülkede yeni üniversiteler kuruluyor, yükseköğretimde daha çağdaş ve bilimsel eğitimin gerektirdiği kararlar alınıyor, önemli adımlar atılıyordu. Almanya’da ırkçı manifestoya ters düşen aydınlara yaşam zindan edilirken; Türkiye Naziler ’den kaçan bu aydın ve bilim insanlarına üniversiteleri ve çalışacakları diğer ortamları açmıştı⁵.

2.2. Atatürk’ün Ölümü Ve Alman Basını

Almanya’da sert milliyetçi ideolojiyle ırkçı ve soykırımcı politikalar yükseldikçe, dünya barışının tehlikeye gittiğini gören öteki ülkeler de silahlanmaya başlamışlardı. Almanya yanına İtalya Faşizmini de alarak, sivri bir miğfer gibi Avrupa’nın ortasında kendini gösterdikçe; onu çevreleyen ülkeler de kendi aralarında bloklaşıyorlardı. Dünyanın hızla büyük bir savaşa gittiği görülüyordu. Türkiye’nin de çevresinde yoğun risklerin oluşmaya başladığı bir zaman aralığında 10 Kasım 1938 günü ülkenin kurucusu, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Atatürk hayata veda etti. O’nun çoktandır hasta olduğu, ülke dışından getirilen hekimlere tedavi ettirilmeye çalışıldığı, ancak bunların bir sonuç getirmediği en azından resmi çevrelerde biliniyordu. Halk da bir şeyler sezinlemekle birlikte yine de Gazi’nin iyileşeceğine ilişkin umutlarını hiç yitirmemişti. O gün sabahın erken saatlerinde Gazi’nin ölüm haberi ülkeye yayılınca ülke büyük bir yasa büründü. Dolmabahçe Sarayı’nda yaşama veda eden Gazi’nin na’sı, on gün kadar burada kaldı. Ardından özel bir trenle Ankara’ya götürüldü. Ankara’da düzenlenecek törenlerde kullanılmak üzere hazırlanacak katafalk, Almanya’dan, Nazi baskısı sonucu kaçan kaçarak

⁴ Bu kişilerden birisi de Atatürk’ün ölümünde o’nun Ankara’da katafalkını yapmış olan Alman Mimar Bruno Taut’ tu. Bu konuda bir çalışma için bkz. Kemal Arı, *Bruno Taut (Ölümüyle Atatürk’e Eşlik Eden Alman Mimar)*, İzmir, 2019.

⁵ Bernd, Nicolai, *Modern ve Sürgün: Almlanca Konuşan Ülkelerin Mimarları Tükiye’de (1925-1955)*, (Çev. Yüksel Pöğün Zander), TMMOB yay, Ankara, 2011; Ümit Sarıaslan, *Cumhuriyetin Mimarları- Kuruluş Ankarasında Üç Mimar (Kemalettin, Ernst Arnold Egli, Bruno Taut)*, Otopsi yay., İstanbul, 2004.

Türkiye'ye gelmiş ve İstanbul'da, Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'ne başkan olarak atanmış olan Bruno Taut'a yaptırılmıştı⁶.

Atatürk öldüğünde, onun ölüm haberi doğal olarak yurt dışında da önemli etkiler yaptı. Nasyonal Sosyalistler iktidara geldiğinde, Almanya'da oldukça yaygın bir basın ve iletişim dünyası vardı. Ülkede gazete okuyanların oranı, öteki Avrupa ülkelerinden oldukça yüksekti. Ülkede hem ulusal hem de yerel ölçekli çok sayıda gazete yayımlanmaktaydı. Bunların bazıları günde iki baskı bile yapıyordu. Bazılarının gündelik baskı sayısı da oldukça yüksekti; örneğin "*Völkischer Beobachter*" adlı ulusal gazete, bir günde bir milyona yakın nüshayla yayımlanıyordu. Bu tür öteki ulusal ölçekli gazetelerle birlikte hemen her kentte çıkan birden fazla gazeteler de dikkate alındığında, ülkede büyük bir gazetecilik faaliyeti vardı. Ülkenin eyalet sistemiyle yönetiliyor olmasından dolayı yerel basının ulusal gazeteden etkinlik olarak hiç de geri kalmıyor; öyle ki gündelik yayın oranı, ulusal basın karşısında yüzde seksenlik büyük bir dilime denk geliyordu. Ulusal ölçekli sekize yakın gazetenin yanında, yerel gazetelerle birlikte Almanya'da beş bin adet değişik gazete yayımlandığı görülmüyordu. Böylesine güçlü bir basına egemen olmak, siyasal iktidarların etkisini sürdürebilmeleri için elbette iyi bir araç olarak görülmüyordu. Naziler de bu fırsatı değerlendirmeyi bildiler. Zaman içinde iktidarlarını güçlendirdikçe basını ve diğer iletişim araçlarını baskılayarak denetim altına almaya çalıştılar. Naziler'in siyasal düşüncelerini destekleyen basının oldukça yaygın olduğunu görmekteyiz. Örneğin dönemin en güçlü ulusal gazetesi "*Der Stürmer*" başta olmak üzere, gazetelerin büyük bir kısmı ırkçı dünya görüşüyle yayınlarını gerçekleştiriyorlardı. Museviler'e ait gazeteler başta olmak üzere, ırkçı düşünceye uzak bu gazeteler de rejim tarafından süreç içinde kendi politik çizgilerine yakın yayın yapmaya zorlanmaktalardı.

İşte Atatürk öldüğünde, Almanya'da basının içinde bulunduğu durum yaklaşık olarak böyleydi. Gazeteler, Nazi diktatörlüğünün büyük ölçüde etkisi altında yayın yapmaktalardı. Bu da şu anlama gelmekteydi; Atatürk'ün ölümü üzerine basında yer almış olan değerlendirmelerin, Naziler' in görüşlerine pek de aykırı olması beklenemezdi. Atatürk'ün dünya görüşü ile Nazi dünya görüşü arasında büyük farklar olduğu göz önüne alındığında yapılacak değerlendirmeler elbette ilginç bir seyir izleyebilirdi.

Ancak şaşırtıcı biçimde bu yayınlarda Atatürk'e hayranlık duyguları öne çıkmıştır. Bir kere Atatürk'ün ölüm haberi, her ölümlüye nasip olmayacak

⁶ Krş. Kemal Arı, a.g.e.

biçimde geniş biçimde basında yer aldı. Somut bilgilere ek olarak yapılan yorumlarda bütünüyle Atatürk'ün başardığı önemli işlere vurgu yapılarak, olumlu görüşler dile getirilmekteydi. Hayranlık duygusu ise hemen her satırda bir biçimde kendisini göstermekteydi. Bu hayranlığın temelinde elbette Atatürk ve onun kurduğu rejime karşı ideolojik bir yaklaşma yoktu; zaten beklenemezdi de. Ancak Atatürk'ün ortaya koyduğu eserin her yönden olağanüstü büyük bir başarının eseri olarak da ortadaydı. Bir kere Atatürk, inanılmayacak bir mucizeyi gerçekleştirmişti. Birinci Dünya Savaşı başlarında Almanya bir sanayi; Türkiye ise bir tarım ülkesiydi. Savaş sonrası günlerden bugüne gelinen noktadan bakıldığında, bir tarım ülkesi olarak Türkiye önündeki zor koşulları yenmiş ve bir demokrasi olarak dünya ülkeleri arasında yer almaya aday hale gelmişti. Ancak Almanya hala yeni savaşların, geçmişte kalan savaşların peşindeydi. Elbette bu açıkça söylenmiyordu ama Atatürk'ün olağanüstü devlet adamlığı, dahi komutanlığı ve sezgisi güçlü siyaset anlayışı nedeniyle ülkesine büyük bir başarı kazandırarak, bir barış adası yaptığı da ortadaydı. Bu başarının ödülü olarak Türkler bağımsız ve özgür olmuşlardı. Ancak Almanlar, Versailles sonrasında bağımsızlık ve özgürlüklerini bütünüyle yenen devletlerinin insafına bırakmışlardı. Almanların tarihi düşman olarak gördükleri Fransızlara karşı öfkeleri hep canlı ve diriye. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Versailles' in getirdiği koşullar sonucunda Fransızların Alman topraklarını ellerinde bulundurmalarını hiç içlerine sindiremiyorlardı. Batı sınırlarında nefret temelli düşmanlık duyguları kabarmış bir durumdayken, bu kez de aynı biçimde nefret ettikleri Komünizm de doğu sınırlarına yakın bir konumda ortaya çıkmış ve neredeyse kapılarına dayanmıştı. Almanlar, bu kötü duyguların etkilerinden sıyrılmak için tarihi bir fırsatlara hazırlanıyorlardı.

Atatürk'ün ölümü haberi, Gazi'nin yaşama veda ettiği 10 Kasım günü, akşam çıkan gazetelerde haber olarak yer almaya başladı. Doğal olarak ilk çıkan haberler, somut olarak ölüm olayı ile ilgili halkı bilgilendirmeyi amaçlıyordu. İlk haberler daha yüzeysel ve ilk anda haberi okuyucuya duyurma amaçlıydı. Örneğin Kuzey Almanya'da Hamburg'ta yayınlanan "*Hamburger Nachrichten*" Atatürk'ün ölüm haberini okuyucularına; "*Türkiye Devleti Cumhurbaşkanı Perşembe günü, saat dokuzu beş gece vefat etmiştir*" sözleriyle duyurdu⁷. Buna koşut olarak, ayın kentte yayınlanan "*Hamburger Fremden Blat*" ve "*Hamburger Tageblatt*" de aynı ifadelerle gelişmeleri okuyucularına bildirmekteydi⁸. Bu ilk haber, kısa sürede bütün basına yansdı ve içerikli hemen hemen aynıydı.

⁷ Hamburger Nahrichten, 10 Kasım 1938.

⁸ Hamburger Tageblatt, aynı tarih; Hamburger Fremde Blat, aynı tarih.

Anlaşılan bilgi, aynı kaynaktan Almanya'ya ulaşmış olmalıydı ve bu nedenle haberin ayrıntılarında pek bir değişiklik yoktu. Almanya'nın en etkili gazetelerinden biri olarak bilinen ve Berlin'de yayınlanan "*Deutsche Allgemeine Zeitung*", "*Volkischer Beobachter Berlin*" ile Frankfurt'ta yayınlanan "*Frankfurter Zeitung*" ta haber, bu gazetelerin akşam baskıları olmadığı için, bir gün sonra yer aldı. Günde iki baskı yapan gazeteler daha çok özel ölçekli gazetelerdi. Bu kısa zaman aralığından yararlanmış olmaları ki örneğin *Frankfurter Zeitung* ve bir çok ulusal gazete Atatürk'ün ölüm haberini, onun kısa bir özgeçmişi ile birlikte veriyorlardı⁹.

İkinci gün bu kısa biyografilerin yanına o gün kısa, ancak bir sonraki gün daha uzun değerlendirme yazıları ve yorumlar da eklendi. Bu yorum ve değerlendirme yazılarından Almanya'da basında ve doğal olarak kamuoyunda, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliği ve tarihsel özellikleri üzerine ne gibi yorumlar yapıldığını bir parça olsun görebiliyoruz. Atatürk kimdi, nasıl bir kişiliği vardı? Neleri başarmıştı? Ve elbette onun ölümüyle birlikte genel olarak dünya özel anlamda da Türkiye neler yitirmişti?

Ölüm olayından iki gün sonra çıkan haber ve yorumlarda bu soruların yanıtları kendini göstermeye başlamıştı. Günümüzde bile çok popüler olan "*Deutsche Allgemeine Zeitung*" ta Atatürk Alman okuyucularına, "*Yeni Türkiye'nin kurucusu*" olarak tanıtılıyor ve henüz 58 yaşında, safrakesesi ve karaciğer rahatsızlığından öldüğü belirtiliyordu. Bu yazı genel bilgiler veren, ancak aynı zamanda önemli sayılabilecek yorumları da içeren bir makale biçimindeydi. Yazıyı yazan kişi, Atatürk'ün özellikle politik yaşamına ve bu alanda başardıklarına odaklanmıştı. O'na göre Atatürk'ün politik yaşamı üç kısımdan oluşuyordu. Bunlardan birincisinde Atatürk, on yıldan az bir sürede, Dünya Savaşı'ndan Türk Bağımsızlık Savaşına yönelmişti. Bu savaşın sonucu olarak barışı sağlayacak büyük bir askeri ve siyasi başarı elde etmişti. Yazarın aktardığına göre Atatürk bu dönemde yorulmak bilmeden yürümüş bir asker-subaydı. Ancak ardından ikinci dönem başlamıştı. Bu dönem; "*Yurtta Barış*" dönemiydi. On beş yıl boyunca Türkiye ve Türkler savaşmışlardı. Savaştan sonra çiftçi olan köylüler, köylerine geri dönmüşlerdi. Vatani için cephelere mermi taşıyan özverili Türk kadınları ise artık ocaklarının ve bebeklerinin başlarına dönüyorlardı. Ancak ülkede büyük bir ekonomik zorluk vardı ve kasalar boştu. Ülke savaş nedeniyle darmadağın bir duruma gelmişti. Yorgun,

⁹ Frankfurter Zeitung, 11 Kasım 1938. Eriş Ülger tarafından hazırlanan Atatürk und die Türkei in der deutschen Presse (1 baskı, Schulbuchverlag, 1992) adlı yapıtta o günlerde çıkan haberler toplu biçimde verilmiştir.

aç, susuz, üstsüz-başsız kalmış çocuklar artık analarına kavuşmuşlardı. Bu yoksulluğu sağlayan en önemli nedenlerden birisi de kapitülasyonlardı. Osmanlı Türkiye'si bu uygulamalar nedeniyle dışarı bağımlı bir duruma gelmişti. Atatürk işte kapitülasyonları kaldırarak, bu dışarı bağımlılığa da son vermişti. Böylece ona kalan miras, ölü bir bedenden başka bir şey değildi. Bağımsızlaştırdığı yoksul halkını Arap-İslam dünyasından ayırarak, özgür, kendine güvenen batılılarla eşit duruma getirmek için gece gündüz savaşıyordu. Atatürk yaşamını böyle bir göreve adanmış kişiydi. O dünyadan, bağımsız olarak sıyrılabilmek için, önce Latin harflerine geçilmiş, fes, şalvar, çarşaf kaldırılmış; tekke ve zaviyeler yasaklanmıştı. Böylece ulus, Arap geleneklerinden koparılmıştı. Bu reformun ardından da ülkede müzik, edebiyat, basın gibi alanlarda önemli adımlar atılmıştı. Batılı takvim kabul edilmiş, İsviçre Hukuku ile birlikte artık ülke Avrupa uygarlığını örnek almıştı. Demiryolları ülkede Türk mühendisleri tarafından yapılıyordu. Yine banka, tarım, ticari işletmeler ülkenin kendi olanakları içinde gelişmişlerdi. Mustafa Kemal'in siyasi gücü ile kendi ulusu, ulusal sınırlarını aşan bir üne ulaşmıştı. Bu kuşkusuz, beklenmedik bir güçtü. Bu başarının temelinde onun özgürlük adına savaşçı kişiliğinin ve devrimciliğinin etkisi vardı¹⁰.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk dış politikada da önemli dönüşümler başarmıştı. Bu süreç, onun politik yaşamının son bölümünü oluşturuyordu. 1932 de Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı yurt dışı ziyaretlerine göndermişti. Aras, Bağdat, Tahran, Moskova ve Roma'ya giderek, önemli antlaşmalar imzalamıştı. Atatürk yurtdışı gezileri yapmıyordu; ancak Ankara'da Kral Faysalı ve Rıza Şah'ı, İstanbul'da İngiliz Kraliyet ailesinden Kral 7.Edward'ı ağırlamıştı. Yakındoğu'daki üstünlüğü sayesinde Türkiye; Irak, İran ve Afganistan'la Sadabat Anlaşması'nı imzalayarak, yaşanan çağda önemli bir kilometre taşı olmayı başarmıştı¹¹.

Görüldüğü gibi *Deutsche Allgemeine Zeitung*, Atatürk'ün hemen ölümünden sonra yayınlamış olduğu yazısıyla, Atatürk'ün başardığı büyük devrimin birçok boyutunun analizini yapmış ve Almanya'dan bakışla, yeni Türkiye ile ilgili doğru saptamalarda bulunmuştu. Yazı Atatürk için çarpıcı ifadeler de kullanıyordu. Örneğin; Mustafa Kemal Paşa'nın kariyerinde başarısızlık yoktu; yeri, zamanı, imkânı, saldırı anını, askeri stratejik önlemleri, reformları ve halkının ruh halini hesaplardı. Bunların bilincinde olarak kendi

¹⁰ Deutsche Allgemeine Zeitung, 11 Kasım 1938.

¹¹ Deutsche Allgemeine Zeitung, 11 Kasım 1938.

planlarını yapmış ve başarıya ulamıştı. Bu nedenle bu adam “benzersiz bir kişiliğe sahipti ve yeri doldurulamaz...”dı. Onun büyüklüğü tarihsel yönden kalıcı bir değer haline gelmesindendi. Yani o, ölümüyle unutulacak biri değildi. Ayrıca Atatürk, Türkiye’yi tek düşmanı kalmayan bir ülke haline getirmişti. Ve böyle bir başarıyı da hiçbir devlet adamı başaramamıştı¹². Völkischer Beobachter gazetesini ise, Atatürk’ün ölümünü “Kemal Atatürk Öldü” başlığıyla duyuruyor, ardından da Atatürk’ü başardıklarıyla öven yorumlar yapıyordu¹³. “Börsen Zeitung” ise “Atatürk Öldü” başlığıyla verdiği haberde; “Almanya, Atatürk’ün eserine ve mücadelesine hayrandır. Onda özgürlüğü seven bütün milletler için bir sembol olarak kalacak kudretli bir kişilik görmektedir” demektedir¹⁴. *Hamburger Nachrichten* ise Atatürk’ün ardından yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri için Atatürk’ün ölümünden bir gün sonrayı işaret ediyor ve 11 Kasım Cuma günü, seçimlerin saat 11. de yapılacağını ve Türkiye’nin yeni devlet başkanını seçeceğini yazıyordu¹⁵. Bu haberin ardından gazete; Sevr Antlaşması’ndan sonra Yunanistan’ın Anadolu’yu işgal girişimlerinden başlayarak genel bir tarihsel çerçeve çiziyordu. Sevr uyarınca Yunanlılar, Kemalistlere boyun eğdirme görevi üstlenmişlerdi. Mustafa Kemal, 12 Eylül 1919 günü Sivas’ta ulusal bir kongre toplamış, İstanbul’la bağlarını kopararak, Milli Mücadele’yi başlatmıştı. 8 Mart 1920 günü, İngilizler’ in İstanbul’u kuşatmalarının ardından, özgürlük mücadelesi için bir bildiri yayınlanmıştı. Ülkenin özgürlüğü ve bağımsızlığı için Tanrı’nın ulusla birlik olduğunu belirterek, büyük bir yıkıma uğramış ülkesinde yine de onun askerlerine büyük bir güveni vardı. Bu güven ile o; “Ordular, İlk Hedefiniz Akdeniz’dir!” demişti¹⁶.

Mustafa Kemal Atatürk elbette emperyalizme karşı bir bağımsızlık ve özgürlük savaşçısıydı. Alman basını onun ölümü üzerine yaptığı yazılarda bu yöne özellikle dikkat çekmekteydi. *Hamburger Tageblatt* Atatürk’ün ölümünü; “İsyandan Atatürklük’e: Türklerin Babası” başlığıyla verdi. Evet, Atatürk, kurulu olan düzeni ya da ulusunun karşı karşıya kaldığı ağır koşulları düzeltmek için, başkaldırmış bir isyancıydı. O da önce Atatürk’ün ölümünü haber yaptıktan sonra, Atatürk için, “Aktif hükümetin kurucusu, yeni ulusal bilincin temelini

¹²Deutsche Allgemeine Zeitung, 11 Kasım 1938; yine şurada: Eriş Ülger, Atatürk und die Türkei in der deutschen Presse, 1 baskı, Schulbuchverlag, 1992, s. 122-124.

¹³Völkischer Beobachter, 11 Kasım 1938.

¹⁴Völkischer Beobachter, 11 Kasım 1938; Börsen Zeitung, 10 Kasım 1938.

¹⁵Hamburger Nachrichten, 10 Kasım 1938.

¹⁶Eriş Ülger, a.g.e, S. 119.

atan sayısız alanlarda üretici, granit iradeli, tükenmek bilmeyen enerji sahibi Kemal Atatürk" tanımlamasını yapmıştı¹⁷.

Sınırlı sayıda örnekleme yönüyle verdiğimiz bu gazetelerin hemen bütününde bu tür nitelemeler vardı. Ölüm haberi ile birlikte Atatürk'ün yaşamı, belli başlı yönlerinden mercek altına alınmış ve çarpıcı alıntılar verilmekteydi. Gazetelerde yer alan bu tür haberlerde değil, daha Atatürk'ün sağlığında onun üzerine Almanya'da pek çok kitap basılmıştır. Bu kitaplarda da Atatürk'ün renkli ve misyona dayanan yaşamının ve kişiliğinin Alman kamuoyunda yakından takip edildiğini görüyoruz. Almanya da bu denli yakından tanındığını bildiğimiz Atatürk şimdi ölümünden sonra duyulan derin bir üzüntü vardı. Bu üzüntüye Alman Lider Adolf Hitler de katılmış ve Atatürk'ün ölümü üzerine şu değerlendirmeyi yapmıştı:

-“Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türk halkına, Türkiye Cumhuriyetinin Başkanı Atatürk'ün ölümü üzerine en derin üzüntülerimi bildiriyorum. Büyük bir asker, dahi devlet adamı ve tarihi bir şahsiyet kayboldu. Yeni Türkiye Cumhuriyeti ile nesilden nesle devam edecek büyük bir anıt oluşturdu“¹⁸.

Bu arada kimi yorumcuların hem Atatürk'ü hem de Türkiye Cumhuriyeti değerlendiren yazıları da gazetelerde yer aldı. Örneğin Dr. Karl Viererbi “*Atatürk Soldat und Staatmann*” başlıklı yazısında şunları söylemekteydi:

-“Türk halkı büyük oğlunu kaybetti. Atatürk, bir milletin kader anında verdiği emirle halkının kaderini değiştiren insanlara aittir“¹⁹

Almanya'nın önde gelen popüler gazetelerinden biri olan *Franfurter Zeitung*'da ise şu yorum yapıldı:

-“Türk halkı, Mustafa Kemal'in ölümüyle, bugün sahip olduğu her şeye minnettar olduğu adamı kaybetti. Anadolu'nun milli bilincinden ve merkezinden doğan yeni dinamik devlet ve Boğazın hasta adamının yerine içeride ve dışarıda istikrar kazanmış olan Cumhuriyet onun eseridir. O her yönüyle yeni bir Türkiye ortaya çıkardı“²⁰.

¹⁷ Hamburger Nachrichten,10 Kasım 1938; Hamburger Tageblatt, 10 Kasım 1938.

¹⁸ Eris Ülger, a.g.e., s. 125.

¹⁹ Völkischer Beobachter, 12 Kasım 1938.

²⁰ Völkischer Beobachter Berlin, 10 Kasım 1938.

Aynı konu “Kemal Atatürk” başlığı ile *Rheinisch Westfälische Zeitung*'da şöyle ele alınmaktaydı:

-“Boğazdaki hasta adam yerine, sağlıklı ve güçlü bir adamın doğması Kemal Atatürk'ün büyük eseridir. O Türkiye'yi yeniledi, sınırları küçültmekle yeni devlete ve hedeflere istikrar ve kuvvet verdi. Kemalist Türkiye bir güç faktörü oldu. Atatürk'ün zeki ve realist dış politikası, Türkiye'yi saygın bir devlet yaptı. Aynı zamanda Kemal, ülkesinin soyutlanmasına engel olduğu gibi paktlardan doğabilecek tehlikeleri birer birer aştı. O bütün imkânların gerçekçi politikalarından faydalandı ve ülkesine yarar sağladı”²¹.

“*Völkischer Beobachter Gazetesi*”, “Atatürk'ün Son Yolculuğu” adlı makalesinde su bilgilere yer vermektedir:

-“Türk Devlet Başkanının cenazesi resmi törenle İstanbul'dan Ankara'ya doğru yola çıktı. Binlerce vatandaş ülkenin kurucusu ile vedalaştı. On binlerce insan ağlayarak konvoyu takip etti. Saraydan Galata Köprüsüne kadar olan yolda binlerce insan bulunmaktaydı. Cenaze İstanbul'dan Yavuz savaş gemisiyle, Alman 'Emden' Rus, İngiliz, Fransız ve Rumen savaş gemilerinin eşliğinde İzmit körfezine getirildi... Aşırı soğuğa ve yorucu yolculuğa rağmen çevrede bulunan şehir ve yerleşim merkezlerinden gelen halk yol boyunca saatlerce bekledi. Cenaze Ankara'ya geldikten sonra çevreden gelen çiftçilerle beraber binlerce vatandaş birlikte parlamento binasına götürüldü. Bu törene yabancı temsilciler de katıldı. Bunlar arasında İngiltere, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Sovyetler Birliği, İran ve Alman temsilcileri de bulunmaktaydı. Yaklaşık iki yüz bin insanın katılımıyla defin işlemi tamamlandı. Türk halkı, ölüm haberinden sonra derin üzüntü yaşamış ve Ata'sına karşı görevini en iyi şekilde yerine getirmeye çalışmıştır. İstanbul'da başlayan büyük ilgi gittikçe artarak sürmüştür”²².

Atatürk'ün ölüm haberini daha birçok gazete kısaca şu başlıklarla vermiştir.

Maerkische Volks Zeitung'a göre, “Türk halkı Kemal Atatürk'e yas ediyor”du²³. “Türkiye'de derin yas, Kemal Atatürk”²⁴ başlığını atan Münchener Neuste Nachrichten, Türk Devlet başkanlığı için seçim yapılacağını belirterek

²¹ Eris Ülger, a.g.e., s.125; *Völkischer Beobachter* Berlin 11,12 Kasım 1938; *Frankfurter Zeitung*, 11 Kasım 1938.

²² *Völkischer Beobachter*, 20, 21 Kasım 1938.

²³ *Maerkische Volks Zeitung*, 11 Kasım 1938.

²⁴ *Germania*, 11 Kasım 1938.

“İsmet İnönü Atatürk’ün halefi mi?” diye soruyordu. Gazeteye göre Atatürk Türklerin babası, yeni Türkiye’nin mimarı”ydı.²⁵ Westdeutscher Beobachter ise bir halkın kurtarıcısı için yas tuttuğunu belirterek, Adolf Hitler’in taziye yazısına yer veriyordu²⁶. Germania Gazetesine göre Kamal Atatürk ölmüştü, ama onun kalıcı icraatları vardı ve ayaktaydı²⁷. Reichhoffizierblatt’a göre; Kemal Atatürk, Türk tarihinin dönüm noktasına tesir eden büyük bir devlet adamıydı ve onun hayatı önemliydi. Kemal bütün milletlerin tarihinde çok ender gelen mümtaz şahsiyetlerinden birisiydi. O on beş yıl süreyle Türk halkının kaderini elinde tutmuştu²⁸. Hamburger Fremdenblatt’a göre, Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Cumhuriyeti’nin cumhurbaşkanıydı ve onun adını Almancaya çevirecek olsak, büyük zaferler kazanmış Mustafa, Türkler’in Atası olarak nitelendirmek gerekirdi. Orduda, özellikle kurmay dönemindeki eğitimi sırasında, bir doğuluda çok az görülen soğukkanlı ve hesaplı düşünme yeteneğini geliştirmişti. Bu sayede her durumu soğukkanlılıkla değerlendirerek, yanılmayan askeri kararlara varmıştı. Daha genç bir yüzbaşı iken dahi hiçbir zaman “kısmet” düşüncesi ile ve gerçekleşemeyecek romantik, renkli rüyalardan yola çıkmamıştı. Bu başarılı kişi 1909 yılında Genç Türkler’in Sultan Abdülhamid’i tahttan indirip, yerine kardeşi 5. Mehmet’i geçirmesinde aktif olarak çalışmıştı. Aynı kararlılıktan ve Türkiye davası için, içinde yanan kuvvetli ateşten dolayı 1915 yılında bu başarılı genç subay, Gelibolu’da verilen geri çekilme emrine uymayarak, saldırıya geçmiş ve İngiliz’leri denize dökmüştü²⁹. Mustafa Kemal, Sevr Anlaşmasının diktatörce koşullarını kabul etmiş olan zayıf İstanbul hükümetine karşı, herkesin seve seve izlediği kararlılık içinde karşı çıkmış ve Şubat 1920 günü Kilikya’da Fransızları ağır bir yenilgiye uğratmıştı. Yunanlıları Küçük Asya’nın İzmir şehrinden atarak 1923 yılının yazında, Sevr karşıtı olarak Türkiye’ye, Anadolu esas olmak üzere, bağımsız bir devlet anlamını kazandıran Lozan Anlaşması’nın yapılmasını gerçekleştirmişti. Büyük Millet Meclisi, kurtarıcısına “Gazi” unvanı vermiş ve onu Cumhurbaşkanı seçerek, kaderini eline teslim etmişti. Bu secim 1927,1931 ve 1935 yıllarında tekrarlanmıştı. Öyle ki 29 Ekim tarihinde,15 yıl süreyle başarılı bir Cumhurbaşkanı olarak geriye bakabilmekteydi³⁰. Mustafa Kemal, on beş yıl boyunca yılmadan, adım adım, hedefini son derece iyi bilerek ilerlemişti.

²⁵ Münchener Neuste Nachrichten, 11 Kasım 1938.

²⁶ Westdeutscher Beobachter, 11 Kasım 1938

²⁷ Germania, 11 Kasım 1938.

²⁸ Reichhoffizierblatt, 25 Kasım 1938.

²⁹ Hamburger Fremdenblatt, 11 Kasım 1938. Eris Ülger, s..121.

³⁰ Hamburger Tageblatt, 11 Kasım 1938.

Ankara yeniden inşa edilerek başkent olmuş, halifelik kaldırılmış, Osmanlı sülalesi sürülmüştü. Okul reformu ve üniversitelerin kurulması gerçekleştirilmişti. Kadınlar eşit haklara sahip olmuşlardı. Peçe ve eve kapatılma kaldırılmış, aynı zamanda çok kadın ile evlilik yasaklanmıştı. Rüşvet alma önlenmiş, temizlik getirilmişti. Türk dilinin arılandırılmasına ve Latin alfabesi uygulanmasına başlandı. Ekonominin sistemli bir şekilde organizasyonu, bir mali kapitalin yaratılması ve maden kaynaklarının kullanılması işlemleri birbirine bağlı olarak yürütüldü.1934 yılında, bu reformlara soyadı kanunu çıkartılarak Mustafa Kemal'e "*Atatürk*" soyadı verildi³¹. Doğuştan gelen lider yapısını, yalçın, sert, istediğini bilen ve bükülmez kişiliğini, kontrol edici, her şeyi delip geçercesine mavi-gri bakışları ile kuvvetli yapısını, ağarmış sarışın saçlarını, bu "*Bozkurt*"u, bu kadife eldivenli çelikten eli, Türk halkı daha çok ve sık özleyecekti³². Hayati sadece Türk halkına aitti ve arzusu en büyük kanundu. O, halkının Ata'sıydı ve onurlu ismi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü hakkı ile taşımıştı³³

2.3. Gazi'nin Yaptıkları ve Başarıları

Hamburger Tageblatt. 'Gazi halka ve ekonomiye sevilmişti' başlığı ile bu büyük devlet adamının ekonomi politikası konusunu işledi. Bu yazıya göre Kemal Atatürk modern Türkiye'yi yarattı. Kemal Atatürk'ün idaresi altında Alman-Türk ekonomik ilişkileri her zaman iyiydi ve son yıllarda daha da derinleşti. Milliyetçi Almanya, Türkiye'deki yükselme çalışmalarını son derece iyi anlamakta ve her iki ülkede de, ekonomik politika alanında halkın yararı, en basta gelmekteydi³⁴ Hamburger Nachrichten' de Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşına nasıl başladığına değiniyordu. Bu yazı Konrad Joachim Schaub tarafından kaleme alınmıştı. Yazı, "General Kemal Paşa, hemen İstanbul'a geri dönün" cümlesiyle başlıyordu. Bu telgraf emrini 8/9 Temmuz 1919 gecesi Türk Savaş Bakanı Şakir Pasa Gazi Mustafa Kemal'e Erzurum'a göndermişti. Bu emirden sonra, teller suskun kaldı, bir cevap gelmedi. İstanbul'da Savaş Bakanlığı'nda boşuna beklediler. Ne olmuştu? 16 Mayıs 1919 günü yenilmez Türk kahramanı Kemal Pasa, rahatsızlık verici tenkitçiden ve tehlikeli politik muhaliften kurtulmak için kurnazca başkentten uzaklaştırılmıştı. Anadolu'ya

³¹ Hamburger Fremdenblatt, 11 Kasım 1938.

³² Hamburger Fremdenblatt, 11 Kasım 1938.

³³ Eris Ülger, a.g.e, s. 261.

³⁴ Hamburger Tageblatt, 11Kasım1938

İtilaf Devletlerinin istediği gibi silahsızlandırma için gönderilmişti. Kendisine özel yetkiler verilmişti, ama zayıf Sultan ve çevresindeki oyuncakları, O'nun bu yeni görevi sırasında Küçük Asya'da belki de "kahramanca öleceğini" ümit ediyorlardı³⁵. Bu ümitler gerçekleşmeyip tam tersine 6 hafta içinde General Kemal Pasa Anadolu'da, İstanbul'daki kof sistemi yıkmak ile tehdit eden ulusal hareketi başlatmıştı. Kemal'in çağrısı Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya ulaştırıldı. İstanbul'daki merkezi hükümet artık görev yapacak durumda değildi. Onun için bağımsız ve hür olarak karar verebilecek bir Millet Meclisi'nin kurulması gerekiyordu. Bu duyuru ile Kemal Pasa bütün milliyetçi Türk'leri Sivas'taki ilk milliyetçi Türk kongresine çağırıyordu. O, bağımsız ve hür bir Türk İmparatorluğu kurmak istiyordu. İstanbul'daki Osmanlı sisteminin İtilaf Devletleri'ne karşı almış olduğu onursuz tutumundan dolayı son derece kızgındı. Kemal Paşa'nın bu çağrısı İstanbul hükümeti çevrelerinde büyük bir fırtınaya yol açtı. Ondan dolayı Büyük Vezir yeniden emir veriyordu. "General Kemal Pasa her çareye başvurularak geri getirilmelidir." Bu telgraf emri böylece Erzurum'daki genç devrimciye gidiyordu. Mustafa Kemal bu telgrafı almış, fakat İstanbul'daki beyleri, bu zararsız görünen telgrafın arkasındaki hileyi anlayacak kadar iyi tanıyordu. İstanbul'daki güvenilir arkadaşlarına şifreli olarak sadece bir kelime ile sordu. "Niçin?" Cevabi aynı derecede kısaydı. "Dikkat! Tehlike!" Savaş Bakanlığı'nda Beyler bekledikleri cevabi nihayet Erzurum'dan alıyorlar: "Su anda buradaki işimi bırakamam". Generalin kaçamak cevabı Savaş Bakanlığı'nda sabırları taşırılmıştı. "Hemen gelmenizi emrediyorum!" telgrafı Erzurum'a geldi; fakat Kemal'in bir saat sonra kendilerine ulaşan cevabında yalnız bir kelime vardı: "İmkânsız" Bunun üzerine Sadrazam kendi harekete geçiyor, bir telgrafla İstanbul'da çok önemli bir mevki teklif ediyor, fakat Türk Generali kendisini satmıyor: "Benim en önemli görevim İstanbul'da değil, Anadolu'dadır!" Böylece Türk Generali Mustafa Kemal Pasa İstanbul'un emirlerine uymayacağını ve dönmeyeceğini ispatlamış oluyordu. Osmanlı idari sistemindeki bu ciddi durumdan dolayı gece yarısı Sultan VI. Mehmet'i baygınlık derecesindeki öfkesiyle bağırıyordu: "Kendisine O'nu ilk ağaca astracağımı bildiren bir telgraf çekiniz !" Fakat bu sözlerin Kemal Paşa'yı hiçbir şekilde İstanbul'a geri getiremeyeceğini bildiği için bu emrini geri almıştı. 9 Temmuz sabahı alacakaranlıkta Erzurum ile İstanbul arasında iki telgraf karşılaşıyordu. Erzurum'dan çekilende şunlar yazılıydı: "Türk ordusundan ayrılıyorum. General Mustafa Kemal..." Diğeri ise İstanbul'dan gönderiliyordu: "Ordudan atıldınız. Padişah VI. Mehmet" Aynı

³⁵ Hamburger Nachrichten, 15 Kasım 1938, a.g.e., s.136.

sabah Sultan bildiriyordu: "Mustafa Kemal Pasa ölüme mahkûm edilmiştir !" Fakat Sultan tarihin çarkının dönmesini bunun ile de önleyemeyecekti. Mustafa Kemal Pasa 8 Temmuz'u 9 Temmuz'a bağlayan gece köhnemiş İstanbul sisteminden ayrılmış ve Türk Devletinin bağımsızlığı ve hürriyeti için savaşını başlatmıştı. Bu konuda her şeyden evvel önünde ordu ve Türk gençliği vardı. O garip geceden sonra uzun ve güçlü mücadele ile ölümüne kadar Cumhurbaşkanlığını yaptığı Türkiye'yi kurmuştu³⁶.

Bu tür bilgilerin yazılacak yeni bir Mustafa Kemal Atatürk biyografisine kuşkusuz katkıları vardır. Bu dönemde Atatürk'ü ele alan ve onun değişik yönlerini irdeleyen çalışmaların oldukça yoğun biçimde basında yer aldığını görüyoruz. Örneğin Hamburger Tageblatt'ta, "*Lider ve Halk*" başlığı ile ilgili oyarak yayınlanan yazıda, büyük devlet adamının ölümünden biraz önce yazılmış olan bir yazıya yer vermektedir. Bu yazının yayın hakkının, gazeteye ait olduğu belirtildikten sonra; filozof kavramından hareket edilerek bir değerlendirme yapılmaktadır. Filozofların yaşamının anlamı konusundaki düşüncelerini görmek için bir kitap okuduğunu belirterek konuya başlayan yazar; bunların bazılarının kötümser olduğunu ve "Bir hiç olduğumuzdan ve tekrar hiçe döneceğimizden dolayı sevinecek bir nedenimiz yok ve bu dünyadaki kısıtlı hayat süremiz içinde mutlu olmamız olanaksızdır" değerlendirmesini yaptıklarını vurguluyor. Buna göre sonradan daha bilgili kişiler tarafından yazılmış başka kitapları da okuduğunu ve onların da "Son, bir hiç olduğundan dolayı, yaşadığımız sürece neşeli ve mutlu olalım" dediklerini belirtmektedir. Sonra da Atatürk'ten şu sözleri aktarıyor:

- "Ben su koşul altında sonuncu tanımı kabul eden bir insanım. Eğer bir kişi bütün insanlık için kendisinin tek bir kişi olduğunu sanıyorsa, bu şanssızlıktır. Bu kişinin fertci olarak bir gün batacağı ve ortadan kaybolacağı açıktır. Mutlu bir yaşam için, kendimiz için değil, bizden sonra gelecekler için çalışmak gereklidir. Aklı başında bir insanın başka bir türlü düşünüp, hareket edeceğini düşünemem. Hayatta tam neşeli ve mutlu olabilmeye, yalnız gelecek nesillerin varlığı, onuru ve mutluluğu için çalışmakla erişilebilir. Ve bu şekilde hareket edilirse, insan kendi kendine: 'Gelecek nesiller gerçekten benim çabaladığım ve arzu ettiğim gibi mi her şeyi kavrayacaklar ve yapacaklar?' sorusunu soramaz. Her zaman söylemişimdir, en mutlu insanlar, yaptıkları işlerin gelecekte söylenmesine veya bilinmesine önem vermeyen insanlardır. Herkesin severek yaptığı bir iş vardır. Bazıları güzel bir bahçede çalışmaktan ve

³⁶ Hamburger Nachrichten, 15 Kasım 1938.

çiçeklere bakmaktan hoşlanırlar. Diğerlerime insanları yetiştirmeyi daha önemli bulurlar. Bahçesindeki çiçekleri seven bir insan, onlardan teşekkür bekler mi? İnsanları yetiştirmeyi kendisine görev edinmiş bir kişide aynı şekilde hareket etmelidir. Sadece böyle düşünen ve teşekkür beklemeden çalışan bir insan, ülkesi, halkı ve onların geleceği için iyi ve faydalı bir şey yapabilir. Ülkenin ve halkının mutluluğundan fazla kendisini düşünen bir insan, ikinci derecede bir insandır. Kendilerinin en değerli şey olduğuna ve ülkesinin ve halkının varlığının kendi kişiliklerine bağlı olduğunu düşünenler, sonunda halklarının mutluluğu için hiç bir şey yapamazlar. Sadece kendisini ve etrafındakileri düşünmeden ilerisi için çalışan bir kişi, halkının gelecekteki mutluluğu ve kalkınması için gerekli zemini hazırlayabilecektir. Kişinin kendisinin yok olmasından sonra, yaşamın ve kalkınmanın biteceğine inanmak, en büyük yanıltır. Bu bütün halklar ve bütün insanlar geçerlidir. Günümüzde bütün milletler dünyadaki herhangi bir başka millet ile ilişki içinde olduğundan veya en azından bu yolda olduklarından dolayı, sanki dünyada yalnız yaşıyormuş gibi, yalnız kendi halkının varlığını ve mutluluğunu düşünmek yetmez. Dikkati bütün halkların ve milletlerin de barısına ve gelişmesine çevirmek gerekir. Çünkü diğer ülkelerin memnun olması, sonuç olarak kendi halkımıza yararlı olur. Milliyetçiliğin kapsamında, dünya üzerindeki herhangi başka bir halkın tehlikeye sokulabileceği ve kısıtlanabileceği, olduğunu düşünmek büyük bir hatadır. Eğer hür halklar arasında barış, uyum ve anlayış olmaz ise, bu yönde ne kadar çalışılırsa çalışılsın, kendi ulusunun da barışı güvence altına alınamaz. Sevdiğim halka böyle düşünmesini salık veririm. Halklarının lideri olan erkekler, gayet tabii ki her şeyden evvel, ülkelerinin güçlülüğü ve etkinliği için, huzurlu bir yaşam istemektedirler. Fakat diğer halklarından gelişimini göz önüne almalıdırlar. Dünyada olanlar, bu düşüncemizin doğru olduğunu her seferinde göstermektedir. Çünkü dünyanın bir başka kösesinde olan ve bizimle ilgisi olmadığını düşündüğümüz bir olay günün birinde bizim için son derece önemli olabilir. Türkiye ve dostları güçlüdür. Başka bir yerden gelecek bir kötülükten korkmamız gerekmez ve bundan dolayı dünyaya, sakın bir gözlemcinin gözleri ile bakabiliriz. Fakat hiçbir zaman 'Dünyanın o veya bu kösesindeki güçlüklerden bana ne!' diyemeyiz. Tam aksine, böyle bir sorun ortaya çıktığı zaman, sanki içindeymiş gibi, bütün dikkatimizi oraya çevirmeliyiz. Herhangi bir olay bizden ne kadar uzakta olursa olsun, her zaman bu prensip ile hareket etmekteyiz. Ancak bu seklide insan, halkını ve hükümetini tehlikeli bencillikten koruyabilir. Gayet tabii olarak halkımız ile ilgili konular ilk sırada gelir ve kendi ulusal

yararlarımız, dünyadaki bütün diğer çıkarlardan daha öndedir. Fakat ondan sonra dünya ve bütünlüğü ile ilgilenmeliyiz. Küçük bir örnek vermek istiyorum: Ben bir askerim. Dünya Savaşı sırasında bir orduya kumanda ediyordum. O zamanlar Türkiye'de başka ordular ve başka kumandanlar da vardı. Ben sadece kendi ordum ile ilgilenmiyordum. Diğerlerinin de yaptığı beni ilgilendiriyordu. Günün birinde, uzak bir cephedeki birliklerin hareketi ile ilgili olarak yaverim bana söyle sormuştu: 'Sizin ile alakası olmayan şeyler ile uğraşıp, neden kendinize gereksiz iş çıkarıyorsunuz?' Kendisine, 'Diğer orduların nerede ve nasıl olduğunu bilmeden, kendi orduma nasıl kumanda edebilirim?' cevabını verdim. Bir halka liderlik yapan ve hükümet idare eden bütün herkes, bunu düşünmelidir³⁷.

3.1.Sonuç

Görülüyor ki; Atatürk'ün öldüğü gün, İkinci Dünya Savaşı adım adım yaklaşmakta ve bunun ayak sesleri en yoğun biçimde Almanya'da duyulmaktaydı. Almanya'da basın artık bütünüyle ırkçı manifestonun etkisinde olmasına karşın, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünü tarafsız bir gözle değerlendirmeye çalışmıştır. Almanya gibi bir ülkenin gözünde Atatürk bir bağımsızlık ve özgürlük savaşçısı; kendi ülkesin kurtuluş ve esenliği için çalışan bir halk kahramanıdır. Onun geniş görüşlülüğü ve kararlılığı ülkesinin asırlarca süren sorunlarını yenmeye odaklanmış ve bunu sonuçta başarmıştır. Üstelik o, yalnız ülkesi için değil, bütün insanlık için barış ve huzur istemekte ve üstelik insanlığı bu yöndeki sorumluluğu için dayanışmaya çağırmaktadır.

Atatürk'ün adının neden "*Atatürk*" olduğundan başlayarak, yaşayışını her dönemi masaya yatırılmış ve bu yönleriyle Alman okuyucu bilgilendirilmiştir. Bu dönem, yalnız Atatürk hakkında basında çıkan bilgi ve yorumlar açısından değil, onun hakkında bol sayıda yazılmış kitaplar olması açısından da ilginç bir dönemdir. Atatürk ve onun yaşadığı dönem üzerine yapılacak yeni çalışmaların özellikle onun yaptığı işlerin dünyada nasıl ağılandığına bakılırken, dünya basınında ve öteki yazılmış eserlerde verilen bilgi ve analizlerin gözden geçirilmesinde önemli katkılar sunacağı açıktır.

³⁷ Hamburger Tageblatt, 10 Aralık 1938; yine bkz. Eriş Ülger, a.g.e., s.142.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Börsen Zeitung

Deutsche Allgemeine Zeitung

Frankfurter Zeitung

Germania

Hamburger Fremdeblatt,

Hamburger Fremdenblatt

Hamburger Nachrichten

Hamburger Tageblatt,

Maerkische Volks Zeitung

Münchener Neuste Nachrichten

Reichhoffizierblatt

Völkischer Beobachter

Völkischer Beobachter

Westdeutscher Beobachter

Kitaplar ve Makaleler

ARI, Kemal, *Atatürk ve Aydınlanma*, Sentez yay., 2017.

-----, Bruno Taut (Ölümüyle Atatürk'e Eşlik Eden Alman Mimar), İzmir, 2019.

ERENDİL, Muzaffer, "Evrensel Nitelikleriyle Atatürk", *Atatürk Yolu Dergisi*, II/ 06 (Haziran 1990), s.307-319.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK yay., Ankara, 1983.

NICOLAI, Bernd, *Modern ve Sürgün: Almanca Konuşan Ülkelerin Mimarları Türkiye'de (1925-1955)*, (Çev. Yüksel Pöğün Zander), TMMOB yay, Ankara, 2011.

SARIASLAN, Ümit, *Cumhuriyetin Mimarları- Kuruluş Ankarasında Üç Mimar (Kemalettin, Ernst Arnold Egli, Bruno Taut)*, Otopsi yay., İstanbul, 2004.

ÜLGER Eriş , *Atatürk und die Türkei in der deutschen Presse*, 1 baskı, Schulbuchverlag, 1992.

VOLKAN, Vamık "Atatürk Soyadı, Türk Kimliği ve Bu Kimliği Koruma Sorumluluğu", *Atatürk Yolu Dergisi*, S 37-38, Mayıs-Kasım 2006.